

Nagy Vilmos honvédelmi miniszter,
Kállay Miklós és Szombathelyi Ferenc,
a Honvéd Vezérkar főnöke a levante ifjúság
ünnepén, 1943. március 15.

SZABÓ PÉTER

MÉLY BIZALMATLANSÁG

Kállay Miklós miniszterelnök és a katonai vezetés

A területi revízió megvalósításában, illetve a szövetségesek részbeni megválasztásában a politikai és a katonai vezetés a második világháború előtt és alatt többnyire eltérő álláspontot képviselt. Idővel mély ellentét alakult ki közöttük, melyet a katonai vezetés egyre növekvő hatalmi pozíciója is súlyosbított. A 2. hadsereg Don menti tragédiáját, valamint a német haderő sorozatos vereségeit követően a magyar politikai vezetés a német szövetségből és egyben a háborúból való mielőbbi kiválást tűzte ki

legfőbb céljaként. A szövetséges angolszász nagyhatalmakkal való érdemi kapcsolatfelvételeket ennek érdekében a honvédvezetés is elfogadhatónak találta. Miközben a Kállay Miklós irányította kormány és a katonai vezetés a szövetséges haderő balkáni partaszállításában, majd olasz területekről történő előnyomulásában és Magyarország megszállásában reménykedett, a segítőkésznek mutatkozó Nagy-Britannia és az Egyesült Államok lemondott kelet-közép-európai érdekeltségéről.

A Kállay-kormány megalakulása azon időszakra esett, amikor a magyar királyi 2. honvédsereg alakulatai már a keleti hadműveleti területre készültek. A 2. hadsereg hadszíntérre küldését az általa kialakítandó új, erőtartalekölő, illetve -megőrző katonapolitika szempontjából az új kormány is elkerülhetetlennek és kényszerű lépésnek tartotta, de ennél több magyar kontingenst semmiképpen sem kívánt feláldozni a német szövetség céljaira. Remélte, hogy a kiszállítandó alakulatok hadirészvétele nem húzódik el és az 1941 végén hazatért Gyorshadtesthez hasonlóan hamarosan visszatérhetnek.

A ROMÁN VESZÉLY ELHÁRÍTÁSA

A német-szovjet arcvonal déli szakasza 1942. szeptember végére megmegevedett. A német csapatok a létfonosságú bakui olajmezőig nem jutottak el, és a kezdeményezés kicsúszott a kezükből. A magyar politikai és katonai vezetésnek, bár ismerte a 2. hadseregnek a nyári hídfőharcok során elszenvedett súlyos veszteségeit, nem volt távlati terve a kialakult helyzet megoldására. A németektől várta a segítséget, és a csapatok minimális mértékű fegyverzeti kiegészítésére, illetve az állomány novembertől kezdődő, fokozatos felváltására hajlott.

A 2. hadsereg súlyos helyzete iránti látszólagos érzéketlenség nem a magyar politikai és katonai vezetés részvétlenségéből fakadt. A Kállay-kormány új bel- és külpolitikai célkitűzései gátolták a Don mentén helytálló magyar csapatok megsegítését. A magyar kormány legfőbb célja ugyanis az volt, hogy az egyre feszültebbé váló magyar-román viszonyra és a bizonytalan külpolitikai helyzetre tekintettel az országot kivezesse a háborúból. Óriási teherként nehezedett rá a román vezetés Észak-Erdély és a Székelyföld visszaszerzésére irányuló, egyre nyíltabban hangoztatott szándéka. A magyar honvédelmi vezetést mindez arra készítette, hogy erőforrásai nagy részét a háború befejeztével elkerülhetetlennek látszó magyar-román fegyveres konfliktusra tartalékolja. Lényeges elhatározása volt, hogy a honvédséget fejleszti és az ország határainak védelmére összpontosítja.

A Don menti tragédia, valamint a német haderő sztálingrádi és észak-af-

rikai vereségei a már amúgy is a német szövetségből való kiválás gondolatával foglalkozó Kállay Miklós miniszterelnököt és a németellenes, Nyugat-barát köröket végleg megerősítették abban, hogy Németország feltehetőleg elveszti a háborút, ezért folytatni kell az angolszász szövetséges hatalmakkal való kapcsolatkeresést, és mielőbb tudomásukra kell hozni a magyar szándékot. Egyetértett ezzel a Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke és Nagy Vilmos nyugállományú vezérezredes, honvédelmi miniszter irányította magyar katonai vezetés is.

Ők is úgy vélték, hogy a német győzelembe vetett hit már irreális, a további magyar áldozatvállalás hiábavaló, s egyelőre a német szövetségen belül, de keresni kell azokat a lehetőségeket, amelyekre a magyar katonapolitikai elképzeléseket építeni lehet.

A háborús kudarcokat követő első német-magyar tárgyalásra 1943. február 1-jén került sor. A Honvéd Vezér-

Kállay Miklós és Nagy Vilmos
honvédelmi miniszter, 1942

kar főnökének azzal a kormány megbízatással kellett Hitler elé állnia, hogy kísérelje meg elérni a 2. hadsereg megmaradt részének hazahozatalát, és semmiképpen se járuljon hozzá újabb seregtettek kiszállításához. E célokból a tárgyaláson egyet sem sikerült elérnie. Hitler a 2. hadsereg további frontszolgálatára és átszervezésére tett javaslatot, sőt a német csapatok leterheltségére tekintettel a Balkánra is kért magyar megszálló kontingenst. Szombathelyi úgy vélte, hogy következmények nélkül ezen újabb német kívánások elől sem lehet kitérni, legfeljebb mérsékelni vagy elodázní lehet azokat, ezért hagyta magát meggyőzni. 1943. február 12-ei memoranduma szerint elsősorban az alábbiak miatt tartotta kívánatosnak a magyar csapatok balkáni jelenlétét: *„Egy balkáni partraszállás következménye kétségtelenül Románia átpartolása lesz az angolszász hatalmak oldalára [...] Ez az átpartolás a románok részéről azonban nemcsak passzív magatartásban fog megnyilvánulni, hanem számítani kell aktív fellépésükkel, és pedig ellenünk. Meg fognak támadni minket, hogy ezzel az angolszászoknál jó érdemeket szerezzenek [...] Egy balkáni háború keretében tehát Románia elleni beavatkozás lenne az első lépés, amelyre nekünk készülni kell és amely által a közös háború mellett sajátlagos magyar céljainkat is, Erdély teljes megszállását és biztosítását is megvalósíthatnánk.”*

A BALKÁNI KATONAI SZEREPVÁLLALÁS ELUTASÍTÁSA

A Honvéd Vezérkar főnökének Hitlerrel történt megállapodása nagy visszatekintést váltott ki a kormányban, nem támogatta, sőt elítélte azt a honvédelmi miniszter is. A miniszterelnök Szombathelyi vezérezredes érveit elutasítva főleg azt kifogásolta, hogy az ő és Nagy Vilmos nyugállományú vezérezredes tudta nélkül ilyen értelemben tárgyalt és ígéretet tett a németeknek, február 12-ei előterjesztésében pedig egyenesen a kormányzót igyekezett meggyőzni cselekedete helyességéről.

A balkáni katonai jelenlét gondolatát mint a magyar érdekekkel össze nem egyeztethető március 10-ei, majd 30-ai ülésén a minisztertanács végül elvetette. Elhibázott lépésnek tartotta, mert realizálása jócskán ronthatta vol-

na a kormány kialakuló kapcsolatát az angolszászokkal és a jugoszláv emigráns kormánnyal. A másik jelentős döntés az volt, hogy a minisztertanács a 2. hadsereg hazahozatala mellett foglalt állást. El akarta érni – akár újabb magyar megszálló hadosztályok kiküldése árán is – a Donnál súlyos veszteségeket szenvedett csapatok visszatértét. Horthy ezúttal mindenben támogatta kormánya álláspontját a Honvéd Vezérkar főnökével szemben.

Szerbia megszállásában a magyar részvétel kérdése – Hitler indítványára – a későbbi honvédelmi miniszter, Csataj Lajos vezérezredes 1943. augusztusi németországi bemutatkozó látogatásakor is szóba került. A katonai vezetés azonban ezúttal sem tudta Kállayt és Horthyt meggyőzni ennek szükségességéről és esetleges előnyeiről. Közrejátszott ebben az a nyugati szövetségesektől származó s a katonai vezetés elől eltitkolt információ is, hogy az angolszászok és a jugoszláv emigráns kormány már teljesen elvetették a balkáni partraszállás esetén történő kapcsolatfelvételt az oda kiküldendő magyar erőkkel.

Ezt követően Szombathelyi vezérezredes viszonya megromlott a miniszterelnök mögött álló, a háborúból való kiválás gondolatával foglalkozó s ehhez a kormányzót is megnyerni igyekvő körökkel. Kállay miniszterelnök tisztában volt azzal, hogy a katonai vezetés támogatása nélkül nem tudja az országot kivezetni a háborúból. Régebbiről datálható előítéletei és kételyei voltak azonban a hadsereg, illetve a monarchiabeli megbízható szellemiségtől szrinte eltávolodott, német befolyás alá került honvédtisztai kar magatartását illetően. Az is irritálta őt, hogy a haderőnek megengedhetetlenül nagy súlya volt a politika irányításában. Az angolszász hatalmakkal való kapcsolatfelvételen munkálkodó politikusok ezért a Honvéd Vezérkar főnökét nem avaták be a kormány béketapogatózáiba. Szombathelyi Ferenc vezérezredes csak közvetve értesülhetett az angolszász diplomáciával történő – gyakorta igen alacsony szintű – kapcsolatfelvételekről, és meglehetősen aggodalommal kísérte azokat. Attól tartott, hogy az esetleges felelőtlen és alaptalan magyar ígéretések lehetetlen helyzetbe hozhatják a honvédséget.

Az 1943. július 10-ei szicíliai angolszász partraszállást, majd Mussolini július 25-ei megbuktatását követően a magyar politikai és katonai vezetés

számára elérkezett a szövetségeseknek ígért cselekvés ideje. A nyugati szövetséges hatalmak olasz kiugrás esetén Magyarországtól is hasonló lépést vártak, akár a német megszállás kockázatának vállalásával is. Azonban sem a kormánynak, sem a magyar hadvezetésnek nem volt elképzelése a várható hadi helyzet megoldására, illetve a szükséges katonai előkészületek megtételére. Az események – a várt olasz fegyverszüneti bejelentés késésével s a német hadsereg nagyobb szabású olaszországi megjelenésével – azonban másképp alakultak.

A KIUGRÁSÁÉRT CSERÉBE NEM ÍGÉRTEK SEMMIT

A módosult helyzetben a szembefordulást a németekkel mind a politikai, mind a katonai vezetés csak abban az esetben vélte megvalósíthatónak, ha a szövetséges csapatok a magyar határ közelébe kerülnének. Ezt az álláspontot erősítette később az olasz fegyverszünet végrehajtásának katonai kudarcra, amely az olasz hadsereg lefegyverzését, az ország német megszállását és hadszíntérré válását eredményezte.

A Honvéd Vezérkar főnöke a saját elképzelését látta beigazolódni: meghúzódní a németek árnyékában, amíg csak lehetséges. Remélte, hogy ha az angolszászok nem is, a német hadsereg talán távol tarthatja határainktól a Vörös Hadsereget, vagy legalábbis elodázhajta az ország szovjet megszállását. Azt sem látta elképzelhetetlennek, hogy ez a mindennél rosszabb megszállás egy német–szovjet különbékével elkerülhető. A magyar katonai vezetés által kifelé képviselt politikai irányvonalat – a Kállay-kormányéval ellentétben – német részről nem is érte kritika.

Azt, hogy a háború szovjetek viselte terhét a nyugati szövetségesek nem fogják magukra vállalni, a magyar politikai vezetés nemcsak a remélt balkáni partraszállás késéséből, illetve elmaradásából tudhatta. Követi jelentések révén – köztük Wodianer Andor lisszaboni követ 1943. december 27-ei jelentése alapján – tudomást szerezhetett a szövetséges nagyhatalmak teheráni konferenciáján elhangzottokról, nevezetesen arról, hogy a háború után Magyarország valószínűleg a szovjet megszállási zónába kerül. Ismertté válhatott a kormány előtt az is, hogy a szövetségesek a német hadsereg mielőbbi végleges fegyverletételre kény-

szerítése érdekében a nyugat-európai partraszállás mellett döntöttek.

1943 decemberében kiderült – s erről a magyar Külügyminisztérium is tudott –, hogy az angolszások nem akarják a Duna-medencét megszállni, és Magyarország háborúból való kiugrásáért cserébe nem ígértek semmit. Magyarország kilépése az USA-nak és Nagy-Britanniának csupán a második front megnyitása szempontjából volt fontos. Az ország német megszállása ugyanis jól jöhetett számukra, hiszen a németek emiatt kevesebb erőt csoportosíthattak a nyugati hadszíntérre.

Borhy László kutatásai alapján ismertté vált, hogy a magyar vezetés kész lett volna magát teljes mértékben megadni az angolszásoknak, nem volt szó taktikázásról. A Kállay-kormány a kiválás politikáját az angolszás megszállásra alapozta, hogy elkerülhető legyen a német és a szovjet megszállás is. Megalapozott volt a féltelme, hogy az angolszásokkal kötött esetleges különbéke német megszálláshoz vezethet, hiszen a balkáni partraszállásnak nem volt reális esélye, ezt csupán Churchill és a brit katonai ve-

zetés szorgalmazta. E terv több szövetségi konferencián napirendre került, de a Szovjetunió az USA támogatásával minden esetben el tudta halasztani.

A Honvéd Vezérkar főnöke – a Teherán utáni katonai helyzetet (a balkáni partraszállás tervének elvetése és az olaszországi hadműveletek lelassulása) és a várható fejleményeket elemezve – feladta a német kívánságok kényszerű támogatójának szerepét. A Kárpátvonalon magyar csapatokkal történő védelmtől – a Kállay-kormánnyal közösen – azt remélte, hogy a szovjet hadsereg nem tartja majd szükségesnek a magas hegység megerősített védővonalának áttörését.

A vezérkar főnöke 1. (hadműveleti) osztály 1944. január 10-ei „helyzetmértelgelése” a remény mellett aggodalmát is megfogalmazza, hogy az ország hadszíntérre válhat. *„Az orosz támadás végcéljai a Balkán és Berlin. A legrövidebb és földrajzilag legelőnyösebb támadási irány egyik cél felé sem vezet a Kárpátokon át, hanem a Kárpátok mellett. A magyar határt tehát valószínűleg nem az orosz zömök, hanem csak biztosító erők lekötő támadása fogja érni. [...] A*

Kállay Miklós és Csataj Lajos honvédelmi miniszter, 1943. június 12.

teljesség kedvéért reá kell mutatnunk arra is, hogy a további orosz térnyerés, még mielőtt a magyar határokat elérné, esetleg olyan változást idézhet elő Románia politikai helyzetében, ami a mi számunkra sem maradhat közömbös” – olvasható a korabeli iratban.

A hadi helyzet alakulása és a Kállay-kormány ismertté vált béketapogatózasi kísérletei cselekvésre késztették a német politikai és katonai vezetést. Az egyre rosszabbodó hadi helyzetben teljesen megbízható magyar kormányra, illetve a német hadicélok érdekében korlátlanul rendelkezésre álló magyar haderőre, hadiiparra és mezőgazdaságra volt szüksége. Ezeket az addigi alkudozások helyett az ország katonai megszállásával kívánta biztosítani. ♦

A SZERZŐ TUDOMÁNYOS
FŐMUNKATÁRS, HADTÖRTÉNETI
INTÉZET ÉS MÚZEUM (DSC)